

ISTORIE

Ioan Stanomir este profesor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. Printre volumele publicate se numără *Conștiința conservatoare: Preliminarii la un profil intelectual* (2004), *O lume dispărută: Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.-R. Patapievici* (coautor, alături de Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ion Manolescu; 2004), *Explorări în comunismul românesc* (coautor, alături de Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ion Manolescu, vol. I, II, III; 2004, 2005, 2008), *Spiritul conservator: De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga* (2008), *Despre sunete și memorie: Fragmente de istoria ideilor* (2009), *Apărarea libertății (1938–1947)* (2010), *Teodoreanu reloaded* (alături de Angelo Mitchievici; 2011), *Umbre pe pânza vremii: Secvențe de istorie intelectuală* (Humanitas, 2011), *Junimismul și pasiunea moderației* (Humanitas, 2013), *Sfinxul rus: Idei, identități și obsesii* (2015), *Comunism inc.* (alături de Angelo Mitchievici; Humanitas, 2016), *Rusia, 1917: Soarele în-sângerat. Autocrație, revoluție și autoritarism* (Humanitas, 2017), *La Centenar: Recitind secolul României Mari* (Humanitas, 2018), *Așteptând revoluția: Pașoptismul și vocile sale* (Humanitas, 2019). În 2018, a publicat la Editura Humanitas eseuul „Umbra Rusiei“, în volumul colectiv *Vin rușii! 5 perspective asupra unei vecinătăți primejdioase*.

IOAN STANOMIR

R.S.R. LECȚIA DE
ÎNVĂȚĂMÂNT
I.U.R. POLITIC

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Prolog	11
Comunismul	15
Socialismul multilateral dezvoltat și înaintarea spre comunism	21
Partidul	25
Democrația	33
Lupta de clasă	38
Revoluția	50
Marxism-leninismul	63
Egalitatea	68
Statul	75
Națiunea	90
Burghezia	100
Sistemul mondial socialist	111
Sistemul mondial capitalist	125
Noua ordine economică și politică internațională	141
Epilog: Despre puterea cuvintelor	155

CUVÂNT ÎNAINTE

Povestea acestei cărți începe cu o vizită într-un anticariat bucureștean. Asemenea unor capsule în care fragmente de istorie a omenirii sunt expulzate în spațiu – sticle destinate mișcării eterne a valurilor cosmice –, anticariatul este portul în care obiectele trecutului comunist eșuează, așezate cuminți pe rafturile ce îngrămădesc cunoașterea unei lumi care a fost. Cartea datorită căreia s-au ivit paginile de față este restul unui univers ce pare, pentru atâția dintre contemporanii noștri, un teritoriu la fel de improbabil și irelevant precum cel al istoriei antice: Republica Socialistă România.

Dicționarul politic este poarta prin care am ales să intru în vastul domeniu al socialismului de stat. La 1975, anul în care Editura Politică publica acest lexicon ideologic, socialismul apare drept imuabil și etern. Ordinea pe care se întemeiază dictatura este, pentru români și nu numai, ordinea pe care viața lor trebuie să o accepte ca fiind imposibil de schimbat. Peisajul pe care socialismul de stat îl modelează în România de acum patruzeci de ani este cel pe care îl descoperim, zi după zi, în carnea orașelor noastre: cenușiu, murdar, alienant, cu ale sale blocuri interșanjabile și edificii publice hidoase. La doar câțiva ani de la apariția *Dicționarului*, ceaușismul avea să se lanseze în cea mai ambițioasă operă cosmogonică

a comunismului: mutilarea Bucureștiului și ridicarea altui oraș peste care să fluture flamura roșie, biruitoare. Devastarea teribilă ce urmează este modul în care stalinismul național își scrie istoria în trupuri de oameni și țesut de comunități.

Cuvintele pe care am încercat să le redescopăr, spre a le recontextualiza și reinterpretă, nu sunt niciodată inocente sau neutre. Ele sunt cuvintele și conceptele pe care se ridică edificiul marxist-leninist. Cuvintele de aici sunt cele pe care le rostește, ritualic, Nicolae Ceaușescu. Până la finele lui decembrie 1989, aceste cuvinte acordă regimului comunist rațiunea lui dialectică de a fi. România lui Nicolae Ceaușescu, cu a sa sinteză de tribalism etnocratic și ambiție stalinistă de modernizare malformată, a fost un regim revoluționar, un regim care a participat la efortul global de extindere a ideologiei menite să aducă sfârșitul istoriei. Cuvintele comuniste sunt punctul de plecare al faptelor comuniste, iată ceea ce nu trebuie să uităm, pentru a sublinia, apăsător, împotriva nostalgicilor contemporani, natura ideocratică a ordinii care se încheie în 1989. Nimic nu este înfăptuit întâmplător. Ideologia motivează acțiunile partidului, iar partidul este forța conducătoare în stat și societate. Ideea nu cunoaște obstacol, ea trebuie să triumfe.

RSR a fost un stat comunist, iar secretarul general al PCR s-a privit pe sine ca pe un comunist dedicat. Nicolae Ceaușescu a mers, hotărât și implacabil, pe drumul deschis la 1917. Cariera sa de despot și de ideolog ar fi fost de neimaginat în absența cotiturii leniniste și a colonizării staliniste a României. Ceaușismul aspiră să conducă România spre comunism, iar această ambiție transpare în cuvintele și frazele *Dicționarului politic*. În RSR, ca în orice țară comunistă, educația ideologică este parte din

cultivarea conștiinței revoluționare. Discursul despre politică este administrat de partidul unic. Învățământul politic debutează în școala generală, spre a fi continuat până la maturitate. Îndoctrinarea este premisa nașterii omului nou: iată un alt adevăr elementar, ignorat de progresiștii de astăzi. Lecția de învățământ politic îl acompaniază pe locuitorul RSR de la naștere până la moarte. Prin școală, prin televiziune și radio, prin presă și adunări de partid, această lecție este predată de activiștii partidului. Lucrul cu oamenii este un travaliu asupra conștiințelor.

Dicționarul politic face parte dintr-o serie destinată să adune și să sintetizeze cunoașterea oficială a PCR în domeniile sensibile intelectual. De la politică, filozofie și economie politică până la diplomatie și conducerea societății, subdiviziunile alese corespund marilor direcții de acțiune ale dictaturii de la București. Limitele libertății de reflecție sunt atent delimitate. Spiritul subversiv nu poate afecta opera de construcție comunistă. Sistematizarea cuvintelor înseamnă și mumificarea lor. Ceaușismul face să se nască o lume de concepte și fraze încremenită și eternă.

Cuvintele din paginile acestei cărți nu sunt moarte, căci ele au migrat în lumea de după 1989. În forme mutante, ceaușismul a alimentat viziunea despre stat, societate și națiune a fesenismului și a regimului Iliescu. Elitele educate sub semnul acestor cuvinte au alcătuit prima Constituție a României de după revoluție. Rețelele pe care socialismul de stat le-a alcătuit au durat, iar din substanța lor se hrănește postcomunismul însuși. Termenii comuniști pe care îi veți regăsi în acest volum sunt invocați entuziast de fideliile religiei progresiste de astăzi. Inamicul detestat rămân libertatea, proprietatea privată

și democrația liberală. Soluția care poate mântui omenirea este, în mod previzibil, planificarea. Etatismul este parte din moștenirea de zel utopic contemporan. Noii prometei admiră în socialismul real ambiția de a organiza fericirea colectivă.

Și totuși istoria își are ironiile sale. În 1989, ordinea codificată de acest dicționar înceta să mai fie ordinea eternă a României socialiste. Editura Politică, piesa centrală din frontul ideologic, dispărea, la rândul ei, odată cu cuvintele pe care fusese chemată să le nemurească, în stil comunist. O altă poveste începea, povestea Humanitas, această poveste care a ajuns la treizeci de ani. Și poate că nimic nu probează mai elocvent capacitatea libertății de a se regenera decât trecerea de la monolitismul Editurii Politice la pluralismul creator de spirit critic al Humanitas. Eliberarea cuvintelor din captivitatea comunistă a însemnat un alt început: începutul căutării drumului despovărat de adevărurile unice și de teribila lor tiranie intelectuală. Cartea de față este omagiul, modest, adus energiei și sacrificiului celor care au făcut posibilă libertatea noastră.

PROLOG

În 1975 comunismul este speranța tuturor oamenilor. Din URSS până în Africa, flamura roșie flutură, spre a anunța viitorul neprihănit și luminos al umanității. Destinderea nu anulează zelul misionar cu care preoții egalității materialist-dialectice se dedică mântuirii omenirii. Purtând războaie pentru a apăra doar pacea, executând oameni doar spre a-i ocroti, izolând în lagăre ca să mențină vie făclia revoluției, comunismul este, în 1975, un val ce pare de neoprit. Imperialismul bate în retragere, în Indochina, ca și în Africa. Uniunea Sovietică este sprijinul altruist pe care noile popoare eliberate pot conta. Exuberantă, Cuba lui Castro este farul dinspre care radiază amintirea christică a lui Che Guevara. Ruptă de trunchiul sovietic, China lui Mao seduce încă pe cei ce visează la baricadele abandonate ale anului 1968.¹

În acest tablou de familie, RSR este tărâmul edenic peste care plutește spiritul hărniciei și seninătății. Este vremea pe care nostalgia de mai târziu o va ambala în culorile fericirii cotidiene: mașinile Dacia ies de pe liniile de asamblare, în vreme ce poporul muncitor intră, cu

1. Pentru o panoramă a mișcării comuniste, vezi Robert Service, *Comrades!: A History of World Communism*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 2010.

zâmbetul pe buze, în apartamentele ce zâmbesc, însořit. Este vremea marilor vacanțe marine, ce oferă seriilor de turiști cumiinți bucuria de a admira litoralul nepereche. Este vremea în care dreptul la muncă este respectat și garantat constituțional, iar generații de absolvenți se îndreaptă, pline de energie, spre locurile în care partidul comunist îi îndrumă, ca să dea patriei lor o nouă strălucire. Mamele-eroine surăd, înconjurate de fiii și ficele lor. Omul comunist din România are energia strămoșilor săi daci, el nu cunoaște îndoiala și teama, el se avântă în construcția socialismului cu devotament integral și acționează zilnic în baza unui cod al eticii și echității socialiste. Planificarea ordonează în RSR, ca și în întreg lagărul libertății proletare, dezvoltarea și elimină riscurile pe care le experimentează lumea capitalului. Feriți de ispite, comuniștii se pot dedica visului atingerii societății fără de clase. Existența lor are alura de fericire pură a unui articol de fond din *Scânteia*.

*

În acest univers al cutezanței, știința conducerii societății se perfecționează continuu. Activistul de partid a încetat să mai fie doar un entuziast. El este, urmând exemplul lui Nicolae Ceaușescu însuși, un enciclopedist renascențist, unind cunoașterea concretă cu simțul umanismului integral. Neodihnit și tenace, învățând din greșelile inerente ale construcției socialismului, el este ghidat de învățătura marxist-leninistă. Acțiunea este pusă în serviciul revoluției. Inamicul redutabil, fie că este vorba de rămășițele reacționar-mistice, fie de simpla lene ideologică, este confruntat fără ezitare. Comuniștii nu dorm niciodată: chiar și starea de odihnă este doar o pregătire a zilei de mâine. Pe șantier sau pe ogoare, comunistul

arată drumul de urmat, căci gândul marxist-leninist nu poate greși, asemenea unei busole infailibile. Contaminată de energia fără de sațiu a lui Nicolae Ceaușescu, RSR este laboratorul în care se fabrică viitorul, la foc continuu, în șarje de metal incandescent.

Capacitatea comuniștilor de a disciplina și modela societatea este consecința superiorității cunoașterii lor. Nu este nimic întâmplător în această febră creatoare, totul este urmarea unei opțiuni partinice lucide și vizionare. Politica, eliberată de povara corupției și intrigilor burgheze, devine o activitate dedicată poporului muncitor. Opoziția cârtitoare a dispărut, lăsând locul armoniei dintre partid și națiunea socialistă. Știința marxist-leninistă este tezaurul spre care se întoarce fiecare dintre statele ce edifică socialismul. Indiferent de calea pe care o urmează, nucleul ce animă proiectul prometeic se află acolo.

Ordinea cuvintelor în RSR este atentă la regulile dialecticii. *Dicționarul politic* din 1975, editat de Academia „Ștefan Gheorghiu“, este un astfel de instrument fin, bilanțul a trei decenii de progres pe drumul comunist. În el se află, închis ca într-o înregistrare eliberată în spațiul cosmic, sunetul unui timp și al unei lumi. Paginile sale sunt o fereastră de acces în spațiul guvernat de rațiunea partinică. Vocile socialismului biruitor se pot ghici, în fundal. Orizontul pe care îl trasează documentele de partid, anul 1990, este acela al îndeplinirii obiectivelor de trecere spre comunism. Timpul este învins, iar rostul *Dicționarului* este să toarne în bronzul de statuie victoria marxist-leninistă pe pământ românesc. Națiunea socialistă își expune unitatea ei.

Călătoria printre cuvinte este călătoria în pântecul unui trecut ce ne bântuie ca spectru. Culoarele fără de

sfârșit ale cartierelor și dezolarea cetăților industriale dezafectate sunt urmele rezoluțiilor de partid care s-au gravat în trupul României socialiste. Radicalii de astăzi, luptând din tranșeele Facebook și de pe platformele de critică socială, întrevăd, în acest trecut, semnele emoționante ale egalității și demnității clasei muncitoare. Ei sunt moștenitorii dialectici ai acestui imperiu de cuvinte. Această călătorie în tărâmul de dincolo le este dedicată lor – pelerinilor orbi ai revoluției comuniste.

COMUNISMUL

Orice discurs comunist este în chip inevitabil despre viitor. Șamanismul ideologic nu se poate întemeia decât pe puterea acestei priviri ce scrutează prezentul, spre a intui măreția trunchiului care se ridică din plămezile pământului mustind de seve. Crimele (numite dialectic erori de parcurs), privațiunile și autarhia sunt investite cu sens din acest unghi de vedere fantasmatic, cripto-religios. În puține rânduri dimensiunea de religie politică este mai evidentă decât în această ambiție de a regândi Judecata de Apoi, plasând Edenul în spațiul raționalizat al societății fără de clase.¹

Dicționarul politic are ca misiune tocmai elaborarea traseului dialectic care să-i îndrume și să-i lumineze pe cei ce se avântă pe aceste poteci ale viitorului. În această pădure dantescă, ghidul este cunoașterea partinică, ce îmbracă forma socialismului științific. Viitorul este inseparabil de această mistică ascensională ce oferă Comunistului generic sarcina de a merge acolo unde nimeni

1. Termenul de religie politică este utilizat în accepțiunea pe care, pe urmele lui Waldemar Gurian și Emilio Gentile, o propun știința politică și teoria mișcărilor totalitare. Vezi Hans Maier (ed.), *Totalitarianism and Political Religions: Concepts for the Comparison of Dictatorships*, Routledge, London, 2004.